

Net als in België worden wetenschappers ook in Nederland geacht bij te dragen aan maatschappelijke ontwikkeling en vooruitgang. Anders dan in België is het beleid van de Nederlandse overheid en wetenschapskoepels niet alleen gericht op economische, maar ook op maatschappelijke valorisatie. Desondanks zijn de ervaringen van onderzoekers in beide landen vergelijkbaar. De invulling van valorisatie hangt af van persoonlijke interesse en onderzoekers ervaren gebrek aan steun en erkenning.

Hoe onderzoekers werkelijk valoriseren

Opmerkelijke inzichten uit de praktijk in Nederland

Leonie van Drooge & Stefan de Jong

Rathenau Instituut, Den Haag en Universiteit Leiden

Ruim tien jaar na de introductie van het begrip valorisatie in het Nederlandse wetenschapsbeleid kunnen we drie zaken constateren. Ten eerste dat zowel het ministerie van onderwijs als de nationale wetenschapskoepels VSNU, Vereniging Hogescholen (VH), de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) al geruime tijd zeer vergelijkbare definities van valorisatie gebruiken. De essentie daarvan: valorisatie is een proces; ze betreft maatschappelijke impact in brede zin, inclusief economische impact; ze is mogelijk in alle disciplines; valorisatie heeft veel

verschijningsvormen. Alleen het ministerie van economische zaken laat een ander geluid horen: valorisatie betreft bijdragen aan de kenniseconomie.

Ook constateren we dat er verwarring heerst over wat valorisatie betekent. Onderzoekers denken dat het gaat om geld verdienen aan onderzoek, of om de belofte van substantiële impact. Bestuurders menen dat het ook om maatschappelijke impact gaat en om bescheiden bijdragen, maar vinden het moeilijk om andere voorbeelden te geven dan economische. En op de universitaire werkvloer lijken ‘inverdienen’ en ‘valorisatie’ synoniemen te zijn.

Ten derde kunnen we opmerken dat er intussen volop aan valorisatie wordt gedaan. Er gebeurt in de praktijk veel dat onder de brede definitie van valorisatie valt, maar dat niet als zodanig wordt herkend. Onderzoekers werken samen, laten zich inspireren door actuele en relevante praktische vraagstukken en delen kennis met derde partijen. Er zijn grote, publiek gefinancierde onderzoeksprogramma's waar onderzoekers en probleemeigenaars optrekken met maatschappelijke partijen en bedrijven. Er zijn gestandaardiseerde praktijken voor de uitwisseling van kennis. Maar de betrokkenen realiseren zich niet dat het om valorisatie gaat. En bij evaluaties – zowel *ex ante*-evaluaties van voorstellen, als *ex post*-evaluaties in het kader van bijvoorbeeld het Standaard Evaluatie Protocol (SEP) – schrijven de onderzoekers en beoordelen de *peers* paragrafen over valorisatie, kennisbenutting of maatschappelijke relevantie.

Ook constateren we
dat er verwarring
heerst over wat
valorisatie betekent

De boodschap van de overheid is dus in grote lijnen steeds dezelfde

In grote lijnen consistent

Al tien jaar is de boodschap van het ministerie en de wetenschapskoepels over valorisatie redelijk eensluidend – op een paar uitzonderingen na. Bij de introductie van de term in het Nederlandse wetenschapsbeleid in 2004 definieerde minister Maria van der Hoeven valorisatie nog als “het in economische waarde omzetten van de resultaten van onderzoek”¹. Nog geen jaar later² definieert ze valorisatie breder, mede op aandringen van de Tweede Kamer die vroeg om de niet-economische maatschappelijke meerwaarde niet uit het oog te verliezen. De minister benadrukt dat valorisatie zowel economisch als maatschappelijk kan zijn. In 2009 introduceren de Interdepartementale programmadirectie kennis en innovatie en het Innovatieplatform een zeer brede definitie³. “Kennisvalorisatie is het proces van waardecreatie uit kennis, door kennis geschikt en/of beschikbaar te maken voor economische en/of maatschappelijke benutting en te vertalen in concurrerende producten, diensten, processen en nieuwe bedrijvigheid.” Ze preciseren de definitie als volgt: “Kennisvalorisatie is een complex en iteratief proces, waarbij interactie tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven of maatschappelijke instellingen in alle fases, ook in de kennisontwikkelingsfase, van belang is.”

De definitie keert terug in het voorstel van de VSNU voor valorisatie-indicatoren uit 2013⁴. Dit is geschreven voor het ministerie van onderwijs, dat een set indicatoren vraagt die inzicht geven in de bijdragen van universiteiten op het gebied van valorisatie. NWO gebruikt andere woorden, maar een vergelijkbare inhoud, in haar toelichting op kennisbenutting. Relevante kernwoorden zijn hier: ‘maatschappij’, ‘economie’ en ‘interactief proces’. NWO benoemt overigens als enige expliciet de mogelijkheid van valorisatie binnen de academische gemeenschap, maar buiten de

De onderzoeken

De auteurs van dit artikel hebben in de periode 2010-2015 onderzoek gedaan naar valorisatie in Nederland. Onder meer organiseerden zij zes focusgroepen¹. Deelnemers, onderzoekers en ondersteuners van alle universiteiten en uit een groot aantal disciplines, hadden allen ervaring met valorisatie. Doel was juist die ervaring te onderzoeken. De auteurs hebben ook beleidsstukken over valorisatie bestudeerd. Ten slotte hebben ze in de afgelopen jaren workshops, presentaties en adviezen verzorgd voor individuele onderzoekers, onderzoeksleiders en onderzoeksscholen.

¹ Stefan P. L. de Jong, Jorrit Smit, Leonie van Drooge: Scientists' response to societal impact policies: A policy paradox. *Science and Public Policy* 2015. doi: 10.1093/scipol/scv023

eigen discipline⁵. Denk bijvoorbeeld aan de computerwetenschapper, wiens software door een bioloog of taalkundige gebruikt wordt. Het SEP kent al jaren ‘relevance’ als een van de vaste beoordelingscriteria. In het nieuwste protocol, 2015-2021, staat in de toelichting dat het economische, maatschappelijke en culturele bijdragen betreft. Alleen het ministerie van economische zaken definieert valorisatie anders: namelijk vooral gericht op de economische component. Het Valorisatieprogramma⁶ stimuleert ondernemerschapsonderwijs, nieuwe bedrijvigheid en verbeterde innovatiekracht van bestaande bedrijven. In 2011 gebruikte de minister van economische zaken (overigens net als de staatssecretaris van ocv) de term ‘kennis-kunde-kassa’. Wat betreft het Topsectorenbeleid gebruikt het ministerie die nog steeds. In een toelichting op de innovatiecontracten schrijft het⁷ dat elk contract een mix kent van kennis of fundamenteel onderzoek, kunde of toegepast onderzoek en valorisatie of kassa. Het voorbeeld dat het ministerie vervolgens noemt is overigens vanwege het duurzaamheidsaspect zeer maatschappelijk relevant: het verwarmen van een woonwijk in Sneek door de energie uit toiletwater.

De boodschap van de overheid en de nationale koepels is dus in grote lijnen steeds dezelfde. Valorisatie is een proces en het betreft maatschappij en economie.

Verwarring ontstaat

Opvallend is dit Sneker voorbeeld wel. Als voorbeelden van valorisatie noemen bestuurders en beleidsmedewerkers doorgaans het aanvragen van octrooien, het licentiëren ervan en de oprichting van *spin off*-bedrijven genoemd. Dit kan de indruk versterken dat het bij valorisatie juist om dergelijke economische activiteiten gaat. Wij merken dat

Voor de focusgroepen hebben wij gericht mensen met ervaring uitgenodigd

Terminologie

In Nederland zijn verschillende termen in omloop die verwijzen naar de derde kerntaak van de universiteiten en hogescholen. Het ministerie van ocv specificeert die derde kerntaak als kennisoverdracht ten behoeve van de maatschappij, en noemt valorisatie als een van de twee aspecten (communicatie is het andere aspect). De universiteiten en hogescholen gebruiken ook de term valorisatie, zeker als het gaat om de afspraken die zij daarover maken met het ministerie. NWO gebruikt 'kennisbenutting'. Een van de criteria in het *Standard Evaluation Protocol* dat universiteiten, de KNAW en NWO-onderzoeksinstituten gebruiken is 'societal relevance' of 'relevance to society'. In de *Handreiking Kwaliteitszorg van onderzoek* van de Vereniging Hogescholen staat wel de term valorisatie, maar in het Brancheprotocol² komen alleen omschrijvingen voor als 'maatschappelijk belang', 'kennisoverdracht' en 'praktijkgericht onderzoek'. Binnen de organisaties ten slotte zijn verschillende termen in zwang. Sommige universiteiten hebben de term valorisatie vervuld voor 'impact'.

- 1 HBO-raad (2008) Kwaliteitszorg van onderzoek. Handreiking aan hogescholen Den Haag: HBO-raad
- 2 HBO-raad (2007) Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek (BKO) 2009 – 2015 Den Haag: HBO-raad

valorisatie in de perceptie van veel onderzoekers hiertoe beperkt is. Onder hen leeft het idee dat bestuurders en beleidsmakers valorisatie economisch definiëren. Desgevraagd zeggen ze dat ze de voorkeur geven aan een bredere invulling.

De vraag is hoe dat kan. Overheid en koepels benadrukken immers dat valorisatie economisch én maatschappelijk is. Wij hebben de indruk dat hiervoor drie redenen aan te wijzen zijn. Behalve het frequente gebruik van voorbeelden van economische valorisatie is dat ook de vermenging van valorisatie met 'inverdienen', en de weinig specifieke of concrete toelichting op valorisatie.

In sommige universiteiten en faculteiten lijken valorisatie en verdienen hetzelfde te zijn. Zoals een van de deelnemers aan de focusgroepen zei: "Maar ik denk wel dat dat de richting is waarin gedacht wordt op dit moment. Niet: hoe kunnen we valoriseren, maar: hoe kunnen we te gelde maken." Wetenschappelijk personeel heeft in de praktijk als taak onderwijs te verzorgen, onderzoek te doen en inkomsten te verwerven. Dat laatste wordt wel geïnterpreteerd als valorisatie. Maar het verwerven van inkomsten hoeft geen valorisatie te zijn, en valorisatie hoeft niet tot inkomsten voor de universiteit te leiden. Het leidt tot onduidelijkheid over valorisatie en bevestigt het vermoeden dat ze dus hetzelfde is als verdienen.

Een ander punt zijn de instructies die onderzoekers krijgen als het gaat om formele momenten waarop valorisatie aan de orde is. Bijvoorbeeld als er in het kader van een SEP-evaluatie over *societal relevance* of valorisatie moet worden gerapporteerd. De toelichting is summier: "*The committee assesses the quality, scale and relevance of contributions targeting specific economic, social or cultural target groups, of advisory reports for policy, of contributions to public debates, and so on.*" De laatste zin legt uit waarom de toelichting zo summier is: "*The point is to assess contributions in areas that the research unit has itself designated as target areas.*"⁸ Dit is in lijn met de definitie en bedoeling van valorisatie, maar het blijkt voor onderzoekers (en beoordelaars!) die niet goed weten waar het om gaat onvoldoende. Het roept eerder vragen op, dan dat het duidelijkheid geeft.

Minder en meer

Ondanks alle onduidelijkheid is valorisatie realiteit. Onderzoekers blijken in de praktijk meer aan valorisatie te doen dan ze zich realiseren, en valorisatie komt in beoordelingen aan de orde. Maar ze blijft toch vooral een individuele aanpak.

Voor de focusgroepen hebben wij gericht onderzoekers en beleidsmedewerkers uitgenodigd van wie wij wisten of vermoedden dat ze ervaring hadden met valorisatie. Deelnemers hadden bijvoorbeeld actuele maatschappelijke onderwerpen geduid in een televisiedocumentaire, actieonderzoek uitgevoerd in Afrika, of een apparaat ontwikkeld dat wereldwijd wordt gebruikt bij hartoperaties.

Opvallend was dat een aanzienlijk deel van de genodigden zei niet zeker te weten of ze wel aan valorisatie deden. Een van hen vroeg: “Wij doen niet echt aan het verzilveren van wetenschappelijke kennis in de zin van geld verdienen, maar delen natuurlijk wel onze kennis met de maatschappij. Is dat niet meer disseminatie?” Een andere deelnemer zei dat het hem niet duidelijk was of hij zich met valorisatie bezighield, omdat zijn activiteiten gekoppeld waren aan wetenschappelijk onderzoek. Voor de duidelijkheid: het betreft hier een aan de universiteit verbonden archeologisch projectbureau dat is opgericht voor het doen van contractonderzoek. Weer een ander realiseerde zich pas tijdens een bijeenkomst dat het verzorgen van juridisch postacademisch onderwijs, waarbij praktijkjuristen na- en bijscholingscursussen volgen, niet onder het reguliere onderwijs valt, maar valorisatie is. Er gebeurt dus meer valorisatie dan menigeen denkt.

We merken dat voor veel onderzoekers valorisatie gewoon tot de dagelijkse werkzaamheden hoort, maar dat het geen apart label krijgt. Voor sommigen is het onderdeel van de manier waarop zij nu eenmaal onderzoek doen: samen met derden, met geld van buiten, in antwoord op actuele en urgente vragen. Voor anderen hoort het weliswaar bij het onderzoek, motiveert het ze in hoge mate, maar valt het naar hun idee buiten de reguliere aanstelling en dus buiten het kader waarvoor ze waardering krijgen: het schrijven van een boek voor ervaringsdeskundigen, het deelnemen aan een overlegorgaan, het adviseren van kleinere organisaties. We hebben onderzoeksevaluaties niet systematisch onderzocht, maar we hebben wel workshops verzorgd voor onderzoekers die een beoordeling of aanvraag aan het voorbereiden waren. Veel deelnemers hadden het idee dat valorisatie in de evaluatiecontext iets anders is dan wat ze gewoonlijk doen. Een deelnemer die ervaring heeft met beoordelingen bij NWO- Geesteswetenschappen realiseerde zich dat in de kennisbenuttingsparagraaf vaak een tentoonstelling, een interactieve website en een lespakket voor middelbare scholieren staat genoemd – ongeacht het onderzoek, de kwaliteiten en ervaring van de aanvrager of de potentiële relevante doelgroep. Blijkbaar, zo constateerde deze deelnemer, leeft er onder collega-onderzoekers het idee dat deze symbolische activiteiten een adequaat antwoord zijn op de vraag naar kennisbenutting.

Meer duidelijkheid

Op de vraag⁹ aan onderzoekers en beleidsmedewerkers wat er nodig is om meer duidelijkheid te scheppen over valorisatie, komen drie onderwerpen telkens weer naar voren.

1. *Wat is valorisatie?*

Onderzoekers zeggen dat ze willen weten wat er van hen wordt verwacht en dat ze in het geval van valorisatie concreet willen horen wat de bedoeling is. Ze herkennen de term niet als iets dat van doen heeft met het dagelijkse

onderzoek. Ze willen graag meer duidelijkheid. En ze willen graag voorbeelden.

2. *Hoe valorisatie te beoordelen en waarderen?*

Een andere vraag die onderzoekers stellen is hoe valorisatie beoordeeld kan worden en, in het verlengde daarvan, of en hoe het gewaardeerd kan worden. Volgens hen bemoeilijkt de onduidelijkheid over valorisatie het beoordelen en waarderen. Ook melden ze dat wetenschappelijke excellentie zo allesoverheersend is dat het moeilijk is om voor valorisatieactiviteiten echt waardering te krijgen.

3. *Hoe te organiseren?*

Ten slotte willen onderzoekers meer duidelijkheid over het organiseren van valorisatie. Moeten alle onderzoekers valoriseren? Is het verstandig en mogelijk om bijvoorbeeld binnen een groep of project taken te verdelen? En wie is er verantwoordelijk? Dit komt vooral aan de orde als onderzoekers langer over het onderwerp spreken. Vaak bereiken ze dan een punt waarop ze vaststellen dat valorisatie meer is of zou moeten zijn dat de eigen, toevallige, individuele interpretatie.

Hetzelfde, maar toch anders

In Vlaanderen en Brussel¹⁰ is de ondersteuning van valorisatie binnen de instellingen vooral gericht op economische activiteiten. In Nederland is er binnen de instellingen ook ondersteuning voor valorisatie. Een deel is formeel georganiseerd in valorisatiecentra, *Technology Transfer Offices* en bureaus kennistransfer. En als we de websites mogen geloven en de ervaringen van onderzoekers, is die ondersteuning grotendeels gericht op economische valorisatie. Daarnaast zijn er ook beleidsmedewerkers binnen faculteiten en instituten, zoals afdelingssecretarissen, beleidsmedewerkers onderzoek of *valorisatie-* en *grantofficers* die zich met het onderwerp bezighouden. We hebben in de focusgroepen ervaren dat zowel medewerkers van valorisatiecentra, als facultaire beleidsmedewerkers de brede definitie van valorisatie kennen en begrijpen. Zij legden andere

Onderzoekers willen
meer duidelijkheid
en ze willen meer
voorbeelden

deelnemers uit wat de bedoeling is van het overheidsbeleid, van kennisbenutting (NWO) of *relevance* (SEP). Zowel in Brussel als in Nederland lijkt valorisatie vooral een zaak van persoonlijke interesse en minder een noodzaak. Onderzoekers werken samen en delen kennis, en doen dat veelal op eigen initiatief en naar eigen inzicht. Ze ervaren weinig waardering en een gebrek aan stimulans. Dat in Vlaanderen/Brussel en in Nederland de wet- en regelgeving anders is en de definities verschillen, doet daar niets aan af.

Terug naar 2005

Tien jaar beleid heeft er toe geleid dat onderzoekers valorisatie percipiëren als een extra taak die niet bij hun dagelijkse onderzoek past, niet wordt gewaardeerd, en weinig wordt ondersteund. Het heeft een symbolische vorm aangenomen in beoordelingen. Tegelijk gebeurt er veel dat je als valorisatie kunt beschouwen, maar dat niet als zodanig wordt herkend. En valorisatie blijft een individuele aangelegenheid.

Hoe verder? De tien jaar oude brief waarin de minister de definitie van valorisatie verbreedt, biedt een richting: "Effectieve valorisatie van universitaire kennis vraagt twee dingen. Ten eerste zijn keuzes nodig in onderzoek en onderwijs die leiden tot kennis en deskundigheden die maatschappelijke meerwaarde hebben of kunnen hebben. Wij beperken ons hier tot het onderzoek. Ten tweede vraagt effectieve valorisatie activiteiten die gericht zijn op het (doen) benutten van universitaire kennis en de resultaten van onderzoek."

We kunnen constateren dat er van effectieve valorisatie nog weinig sprake is. Althans niet als we daarmee bedoelen dat iedereen weet wat valorisatie is en hoe dat te doen. Misschien komt dat doordat we hebben nagelaten om echte keuzes te maken. Keuzes die gebaseerd zijn op een visie op valorisatie, gedeeld door betrokkenen. Waarbij ook aan de orde komt wie verantwoordelijk is voor valorisatie, hoe het te organiseren en hoe te waarderen. Waarbij wordt erkend dat valorisatie voor sommige onderzoekers of projecten niet relevant of van belang is. En waarbij wordt erkend

dat het voor een aantal onderzoekers aan de basis staat van hun motivatie: door hun analyse, met hun inzichten, meewerken aan het oplossen of verbeteren van urgente issues. En anders? Anders blijft het van symbolische waarde, worden we overspoeld met websites, octrooiaanvragen en opiniestukken die gericht zijn op het behalen van valorisatiedoelstellingen, niet op het werkelijk bijdragen aan een maatschappelijk issue. En dan doen sommige onderzoekers op eigen initiatief veel werk dat buiten alle formele beoordelingen valt, maar dat wel tot de kerntaak van de universiteit hoort. Dat lijkt ons geen verstandige keuze.

Leonie van Drooge

is senior onderzoeker valorisatie en evaluatie bij het Rathenau Instituut

Stefan de Jong

is knowledge broker bij Luris, de office for knowledge exchange van Universiteit Leiden. Hij werkte van 2009-2015 bij het Rathenau Instituut.

Noten

- 1 Ministerie van OCW (2004) *Wetenschapsbudget 2004: Focus op excellentie en meer waarde*. Den Haag: Ministerie van OCW
- 2 Ministerie van OCW (2005) *Valorisatie van onderzoek als taak van de universiteiten*. Den Haag: Ministerie van OCW
- 3 Nederland Ondernemend Innovatieland / Innovatieplatform (2009) *Van voornemens naar voorsprong: Kennis moet circuleren*. Den Haag: Interdepartementale Programmadi-rectie Kennis en Innovatie
- 4 In het voorstel van de VH staat geen definitie.
- 5 NWO (2014) *Handreiking kennisbenutting in de maatschappij- en gedragswetenschappen*. Den Haag: NWO
- 6 <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/valorisatieprogramma> (geraadpleegd 30 april 2015)
- 7 <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondernemersklimaat-en-innovatie/investeren-in-topsectoren> (geraadpleegd 30 april 2015)
- 8 SEP p.7
- 9 De auteurs van dit artikel publiceerden een e-publicatie voor onderzoekers, onderstuurders en bestuurders die proactief beleid willen ontwikkelen, met antwoorden op de hier gestelde vragen: www.rathenau.nl/valorisatie
- 10 Dobbels, Jelena; Kesbeke, Wouter; Ysebaert, Walter (2015). Hoe onderzoekers werkelijk denken over valoriseren: de opmerkelijke resultaten van een enquête onder 727 respondenten, in *Th@ma*, 2015, 1: p. 93-97